

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Даниел Томов на тема „Етимологичен анализ на думите за емоции в балканските езици” за придобиване на образователната и научна степен „Доктор” в областта на висшето образование 2.1. Филология и научна специалност „Балканско езиковедие с албански и румънски език”

от доц. д-р Русана Бейлери, албаниолог, преподавател в специалност „Балканистика” на Софийския университет „Св. Климент Охридски”

Предложеният за защита труд е посветен на самостоятелно обособена област от сравнителното езиковедие – балканското езиковедие, а също на важен аспект от лингвистичните изследвания в самата балканистика, какъвто е етимологията. Паралелите в етимологичен план, наред с тези в граматиката, са значим обект на изследване в рамките на Балканския езиков съюз (БЕС), съставен от неродствени езици – български, албански, румънски и гръцки, които демонстрират елементи на общ развой. Главната цел на труда отговаря на състоянието на балканистичните изследвания към настоящия момент, като с помощта на сравнителен етимологичен анализ цели да установи дали се наблюдава сходство в историческото развитие на думите за основни емоции в изследваните езици. Целта е поставена конкретно и имплицитно. Историческият развой на наименованията на тази тематична група не е достатъчно разработен в балканските езици и открива широко поле за изследователска работа. Основните методи на изследване са описателният и сравнителният при анализ на лингвистичните данни, които са утвърдени за етимологичната наука и отработени като теоретична отправна точка.

За постигане на поставената цел са използвани материали от етимологичните, тълковните и синонимните речници на балканските езици. Материалите от тези речници са изключително богати и

разнородни, като един млад изследовател би могъл лесно да се изгуби в морето от възможности, които предлагат, дори само в рамките на избраната от автора теория за концептуалната метафора. Умението да постави ясни и точни граници на обекта, на материалите и способите за изследване е първото достойнство на представения за защита дисертационен труд. Това беше споменато по време на предварителното обсъждане на труда в Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание, но аз го извеждам на водещо място в рецензията, защото отразява метаумения, които обучението в образователната и научна степен „доктор” изрично цели да постигне. В голям брой рецензии и становища на дисертации от сходни и различни области, които чета, се споменава по-скоро свенливо за естествения недостатък на начинаещия учен да включи в докторската си дисертация всичко, което е прочел по даден въпрос. И докато преди 30-40 години това би било отчетено като безспорно достойнство, съвременното състояние на научните изследвания и на достъпа до информация като цяло прави по-важно умението да се ориентираш и да оставиш извън разработката всичко, което ти е много интересно, но би те дърпало в различни посоки и дори би довело до невъзможност да се завърши успешно този етап от научната кариера. Споменатото явление е достатъчно често в академичната практика, за да ме накара да разсъждавам върху него в настоящата рецензия и да обърна специално внимание на постигнатото от Даниел Томов адекватно научно фокусиране.

Дисертационният труд се състои от увод, шест глави, заключение, библиография, списък на съкращенията и показалец на наименованията на основните емоции в балканските езици с общ обем от 158 стандартни страници. В корпуса на изследването са включени над 150 примера от балканските езици (30 от български език, 48 от румънски език, 33 от албански език, 35 от гръцки език). Формулираните хипотези на научното

изследване демонстрират правилна теоретична ориентация в добре отграничения сегмент на научното изследване, а именно: Очаква се да се открият балкански емоционални лексеми с общ или сходен произход и семантично развитие; очаква се да се открият думи и изрази, запазили семантичните особености на думите, от които са заети през езика източник; очаква се да се открият думи и изрази, характерни само за даден балкански език; очаква се да се открият общи за балканските езици метафорични модели за емоционалните лексеми; очаква се да се открият метафорични модели, характерни само за някои от балканските езици (с. 11 на автореферата). Бях изненадана, че хипотезите са част от автореферата, като са пропуснати в окончателния текст на дисертацията, тъй като представляват изпреварваща платформа, а не постфактум извлечение. Приемам го като технически пропуск, който не е бил забелязан по време на обсъждането, защото сам по себе си е лесно поправим.

Първа глава се спира на лингвистичните теории за емоциите, които са групирани в областите на историко-етимологичен подход, теория за концептуалната метафора, съвременни лингвистични теории (теория за културните вариации на метафората). Психологията е установила със сравнително единодушие кои човешки емоции могат да се считат за базисни, така че на автора не се налага да се отклонява мултидисциплинарно в тази област, а може да приеме като аксиоматични базисните емоции *радост*, *гняв*, *страх*, *тъга* и да се концентрира върху тяхното назоваване и лингвистичното сегментиране на техните нюанси. Все пак в първа глава областта на психологията е доста подробно изяснена, като намира място и включването на емоцията *срам*. Лингвистичната част засяга предпочетените практически от докторанта разработки и подходи. Краткото изложение на езиковедската теоретична обосновка прави впечатление и може да бъде дискуссионно, но аз го приемам като част от

последователно приложеното прагматично фокусиране на автора и нямам съмнение, че е наясно с широтата на основополагащия лингвистичен слой.

Фактическото изследване се простира в диапазона на втора-шеста глава, като всяка от главите е посветена на една от изброените базисни емоции, разгледани в подглави и части във всеки от езиците на БЕС. Установяването на индивидуалната етимология на всяка дума е сложен и противоречив процес, който в балканските езици е наслоен и с вариращо по интензитет желание за национално притежание. Част от думите за емоции също са добра демонстрация на горепосоченото, затова оценявам като положителен уравнилестен и спокоен стил на изложението в стриктно етимологичните части на дисертацията. Даниел Томов съхранява последователно уменията да не се поддава на убедителни внушения, като цитира прецизно различни мнения по въпросите и добросъвестно обяснява разминаванията между тях. Приведените етимологии са достатъчно авторитетни не само на местно равнище, но и извън езика, който отразяват, като естествено е някои от тях да са спорни. Противоречията между етимолозите са третирани стриктно от гледна точка на разглежданата проблематика, което също демонстрира целенасочеността на докторанта.

Добро впечатление правят таблиците, свързани със семантичния развой на думите и метафоризацията в значенията. Именно при разглеждане на семантичното развитие безпристрастният тон оставя недостатъчно подчертани оригинални езикови решения, сред които участието на лексемата “i/e bardhë” с основно значение „бял” в албански език в съчетания, носещи значение на „успешен, сполучлив, щастлив”.

Във втора до шеста глава балканските езици са представени пропорционално един спрямо друг. Не всички изследвания, претендиращи за балканистичност, успяват да постигнат това, като повечето от тях рядко достигат и до формално приетия критерий от три балкански езика в еднакъв мащаб. Причината е обективната трудност да боравиш достатъчно

добре с толкова различни и трудни за усвояване езици. Даниел Томов има рядкото предимство да работи в оригинал с научни текстове на всички балкански езици. Той е сред малкото балканисти, владеещи отлично албански език. За един диахронен анализ не се изисква практическо владение на езика, но е безспорно, че една активна и пълноценна речева практика позволява по-добър подбор, по-сетивно разбиране и прозрение за същността на разглежданата проблематика. Смятам, че чрез своето обучение докторантът е постигнал именно това, независимо от възможни възражения при някои понятия. Конкретна демонстрация на изложеното твърдение е включването и отстояването в анализа на характерни за семантичната сфера турцизми, възприети и широко използвани в балканските езици, без които подобно изследване би било неубедително.

Авторът определя реалистично научния принос на дисертацията:

1. Историческият развой на наименованията за основни емоции (радост, гняв, страх, тъга и срам) за първи път се разглежда в съпоставителен балкански план в рамките на дисертационен труд.

2. Съставен е богат лексикален корпус. Изследването борави с богатата база от примери от балканските и индоевропейските езици.

3. Приложен е двустранен анализ на лексемите, което позволява да се разглежда цялостно техният фонетичен и семантичен облик.

4. Установени са общи и културно-специфични модели в концептуализацията на емоциите в балканските езици.

5. Направени са отделни за всеки език, както и общи (сравнителни) таблици на първоначалните значения на основните емоционални балкански лексеми.

Изразявам съгласие с така формулирания принос и с начина, по който е постигнат. Свидетел съм на учебния процес на Даниел Томов през последните десет години и на постепенното му израстване в научен план. Интересът му към научната сфера е заявен още като студент в трети курс,

отношението му към изучаваните балкански езици е последователно, посветено и амбициозно. Докторантът скромно и съвестно се включва във всички научни прояви на Катедрата и винаги поставя докторантските си ангажименти на първо място. Има необходимите публикации по темата. Всичко това, неразделно от пълния текст на докторската дисертация, ми дава убедително основание да предложа на научното жури да присъди на кандидата Даниел Томов образователната и научна степен „доктор” в научното направление 2.1. Филология.

София,

05.04.2019 г.

Доц. д-р Русана Бейлери

(.....)